

## Gürcistan’ın Tsalka (Parmaksız) Rayonundaki Urumların Yaşamı

Ünal Kalaycı

### Özet

*SSCB’nin dağılmasından sonra SSCB sınırları içerisinde ve çoğunlukla da Ukrayna ve Gürcistan’da yaşayan ve Grek diye adlandırılan topluluğun Grek ve Urum adında iki ayrı topluluk olduğu ortaya çıktı.*

*Ana dilleri Türkçe olan Hristiyan Urumlar 1991’den sonra Gürcistan’da yaşadıkları bazı sıkıntılar nedeniyle başta Yunanistan ve Rusya Federasyonu olmak üzere çeşitli ülkelere göç ettiler.*

*Bu makalede Gürcistan’ın Tsalka (Parmaksız) rayonunda yaşayan Urumlar hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra rayon Urumlarıyla yapılan görüşmelerden hareketle Parmaksız Urumlarının gelenek, görenek ve yaşamları ayrıntılarıyla ele alındı.*

**Anahtar Kelimeler:** Urumlar, Gürcistan Urumları, Tsalka (Parmaksız) Urumları, Urumların gelenek ve görenekleri, Urumların yaşamı

“On iki milyon kilometre kare alanda ve iki yüz milyondan fazla insan tarafından ana dil olarak konuşulan Türkçe UNESCO raporlarına göre dünya dilleri arasında beşinci sırada yerini almıştır.”<sup>1</sup> Araştırmalar arttıkça bu büyük dilin yeni yeni yönleri ve yeni şiveleri ve bu kültürden beslenen yeni topluluklar ortaya çıkıyor.

Son yıllarda yapılan çalışmalar sonunda Ukrayna, Gürcistan, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Yunanistan ve Güney Kıbrıs’ta yaşayan Hristiyan dinine mensup, toplam nüfusu 250 000 civarında bulunan ortak kültüre sahip bir topluluk tespit edilmiştir. Bu topluluğun bizim için en önemli özelliği ise ana dil olarak Türkçe konuşması ve Türk kültüründen beslenmesidir.

---

<sup>1</sup> İsmail Haluk Gökçora, Bilim Dili Olarak Türkçe, <http://www.universite-toplum.org/pdf/pdf.php?id=188>.

Bu topluluğa neden Urum denmektedir? Urum kelimesi Arapça Rum kelimesinin Türkçe söylenişidir. “Türkçede ön seste r, l gibi akıcı ünsüzler bulunmaz. Alıntı kelimelerde rastlanan bu ön esleri gidermek için de ağızlar ve halk dilinde söyleyişte başta bir ünlü türetilmektedir: Ramazan> İramazan, Rus>Urus, Recep> İrecep, limon>ilimon, Rum>Urum...”<sup>2</sup> Yani Rum kelimesi Türkçe bir söyleyişle Urum yapılmıştır.

Rum kelimesi TDK’de Arapça özel isim olduğu söylenmekte ve üç anlamı şu şekilde sıralanmaktadır: “1. Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimse. 2. tarih Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan, Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk. 3. eskimiş Anadolu.”<sup>3</sup> Bu anlamlardan ikincisi Rum kelimesinin o ülke içerisindeki tüm yurttaşlara verildiği ve kavim ifade etmediğini açıklar. Dolayısıyla Urum demek Grek demek değildir. Günümüzde Amerika’nın tek bir milletten oluşmadığı gibi, geçmişte de büyük devletler sınırları içerisinde birden çok milleti barındırıyordu. “Osmanlıda yetmiş iki millet huzur içinde yaşıyordu.” derken de aynı gerçeği dile getirmiş oluyoruz. Roma İmparatorluğu da içerisinde birçok milleti barındırıyordu. Bunlardan biri de Hristiyan Türkler, yani Urumlardı.

Urumlar 1991 yılına kadar SSCB sınırları içerisinde ve yoğunlukla da Ukrayna ve Gürcistan’da yaşamakta olup Grek diye adlandırılmaktaydılar. SSCB’nin dağılmasıyla farklı ülkelere göçen bu topluluğun Urum ve Grek diye iki ayrı topluluk olduğu günümüzde artık kesin olarak ortaya çıkmıştır.

Ukrayna’nın Donetsk bölgesinde yaşamakta olan Urumlar 1778 yılında 2. Katerina devrinde Kırım’dan buraya göçürülmüşlerdir. Urumlarla yakın köylerde yaşayan Grek soylu ve Rumei denilen bir topluluğun da bulunduğu ve yıllarca Türk kökenli Urumların Grek kökenli Rumeiyle karıştırıldığı artık anlaşılmıştır. Bu gerçeği o bölgede yaşayan Urum araştırmacılar ifade etmektedirler. “Urumların tarihi ile yakından ilgilenen ve Ukrayna tarihi üzerine doçentlik tezi hazırlamakta olan Kior, topluluğun tarihi geçmişi üzerine yapmış olduğu araştırmalara dayanarak ilginç bir açıklama yapmaktadır. Kior’a göre Urumlar, yüzyıllar boyunca Hunlardan itibaren Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz ve Kıpçak Türklerinin hâkim oldukları *Deşt-i Kıpçak* ismiyle anılan bu coğrafyada yaşamışlar ve yaşamaktalar. Bunun yanında dil olarak hem güney hem de kuzey Türkçesinin özelliklerini taşımaktalar ve aşağıda örnekleri görüleceği gibi âdet gelenek ve görenek olarak da Greklere değil Türklere benzemektedirler. Sonuçta Kior’a göre Urumlar köken olarak Kıpçak Oğuz Türklerinin bir karışımıdır”<sup>4</sup> Ukrayna’da yaşayan Urumlar üzerine yayınlanan “Ortodoks Türkler Urumlar”<sup>5</sup> kitabı bu bölgede yaşayan Urumlar hakkında gerçekleri gün yüzüne çıkarmaktadır.

<sup>2</sup> Mustafa Özkan, Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001 s.146-147.

<sup>3</sup> Genel Türkçe Sözlük, TDK, 10. Basım, Ankara, 2006.

<sup>4</sup> Yonca Anzerlioğlu, “Karamanlılar, Gagavuzlar ve Urumlar Arasında Tarihi ve Sosyo-Kültürel Bağlar Var mıdır?” Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu, 8–10 Mayıs 2002, Ankara 2004 s. 233.

<sup>5</sup> Erdoğan Altınkaynak; Ortodoks Türkler Urumlar, ÜBL Yayıncılık, Ankara 2005

Urumların bir diğer ana kolu ise Anadolu'dan Gürcistan'a oradan da Kazakistan'a, Rusya Federasyonu'na, Yunanistan'a ve Güney Kıbrıs'a göçürülen Urumlardır. "1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Edirne Antlaşmasındaki bir madde Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanların istedikleri takdirde Osmanlı topraklarından göç etmelerine izin veriyordu. Savaşın sonra, Rusların işgal ettiği Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Ermeni halkın büyük bir bölümü (100.000 civarında) Rusya'ya göç ettirildi. Bugünkü başkent Erivan başta olmak üzere İran ve Türkiye sınırlarına yerleştirilen Ermenilerle Rusya tarafından tampon bir Ermenistan oluşturulmuş oldu. Rusya'ya göç ettirilen bu reaya, daha sonra Osmanlı Devletine yönelik olarak yapılacak savaşlarda önemli bir güç olarak kullanılacaktı."<sup>6</sup>

Edirne Antlaşmasındaki o maddeye dayanarak Rusya'nın vaatlerine kanan Ermeniler kimsenin yaşamadığı Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) denilen yaylasına da yerleştirildiler. İşin ilginç tarafı Ermenilerle birlikte giden ve Tsalka (Parmaksız)'daki otuz civarındaki köyü oluşturan bir başka topluluk vardı. Bu topluluk Hıristiyan Türkler yani Urumlar idi.

1989 yılı sayımına göre Gürcistan genelinde 100.324 Urum yaşarken 2002 yılı sayımında yaşanan göç nedeniyle bu rakam 15.166'ya inmiştir.<sup>7</sup> Günümüzde bu rakamın daha da aşağılara indiği söylenmektedir. Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra Gürcü dilini bilmeyen Urumlar okur yazar olmayan cahil insanlar durumuna düşmüşlerdir. Çünkü Urumlar SSCB zamanında okullarda Rusça öğreniyorlardı. Evlerinde ve kendi aralarında da zaten Türkçe konuşuyorlardı. Yazı dili Rusça, konuşma dili Türkçe olan bu topluluk Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra Gürcücenin resmi dil olmasıyla beraber bir anda işsiz ve cahil konumuna düştü. Urumlar çareyi göçte buldular. Yunanistan bölgede bulunan üç Grek köyünde yaşayanlar için daha önceden gönderdiği öğretmenler aracılığıyla yirmi beşten fazla yaşayan Urumlara Yunanistan aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşlığı vaat etti. Zaten Yunanistan onları kendi ırkından yani Grek kabul ediyordu. Sonuçta Gürcistan'da yaşayan Urumların büyük bir bölümü Yunanistan'a, bir kısmı da Rusya'ya göç etti.<sup>8</sup>

1989 yılında 30 000 Urumun yaşadığı Gürcistan'ın Kvemo Kartli vilayetine bağlı Tsalka (Parmaksız) rayonunda bugün 1.500 civarında Urum kalmıştır.<sup>9</sup> Bu durum Türk dili ve kültürünün yaşandığı bir ilçenin yok olması anlamına gelmektedir. Çünkü Yunanistan'da doğan Urum çocukları sadece Yunanca öğrenmektedirler. Ne yazık ki Urumları araştırmakta geç kalmışız

Burnumuzun dibinde, Gürcistan'da, yaşayan ve konuşma dili Türkçe olan, bu topluluk üzerine ülkemizden ilk derleme ve araştırmayı Gazi

<sup>6</sup> Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi, c. XIII, sy: 17'den Ayrı Basım. Ankara 1988, s.370-407.

<sup>7</sup> [http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables\\_en.htm](http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables_en.htm)

<sup>8</sup> Ünal Kalaycı, "Gürcistan'ın Zalka Bölgesi Notları, Bizim Ahıska Dergisi, S 6, Ekim 2006

<sup>9</sup> Ünal Kalaycı, Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2008 EK- 1.

Üniversitesi'nden bir heyet "Urumlar Projesi"<sup>10</sup> çerçevesinde 2005 yılında yapmıştır.

Parmaksız Urumları üzerine ikinci araştırma tarafımdan yapılmıştır. "Tsalka (Parmaksız) Urumları Ağzı/Gürcistan" adlı yüksek lisans çalışmamıza kaynak toplamak ve derleme yapmak için 2006 yılı ağustosunda kendi imkânlarımızla bölgede yaptığımız araştırmalarda gördük ki Parmaksız Urumları Erzurum, Kars ağzıyla Anadolu Türkçesi konuşuyorlar ve inanç dışında Anadolu insanı gibi yaşıyorlar.

Derlemlerimizden hareketle Parmaksız Urumlarının gelenek, görenek ve yaşamlarını inceledik. Tsalka (Parmaksız) Urumları anlattıkları ile bize ne kadar yakın olduklarını ifade etmiş oldular. Zaten geleneklerini sordüğümüzde "Biz Türk televizyonlarından sizin geleneklerinizi izliyoruz aynen bizimki gibi." diyorlar. Farklılık sadece inançla ilgili kısımda kendini gösteriyor.

### 1. Doğum Vaftiz<sup>11</sup>

Çocuk dünyaya geldikten sonra yapılan ilk dinî tören vaftizdir. Bizdeki sünnete karşılık gibi düşünüp "Bu da bizim sünnetimizdir." diyorlar.<sup>12</sup> Çocuk dünyaya geldikten bir hafta sonra yapılabilirdi gibi, bir ay, bir yıl sonra da yapılabilir. Kesin bir zamanı yok. Akrabalarını çağırıyorlar "keşiş" geliyor ve ayin başlıyor. Bu törende çocuğa yardımcı olana "kirve" diyorlar. Vaftiz evde yapılabilirdi gibi kilisede de yapılabilir. Çocuğa haç çekilip çocuk yıkıyor, keşiş dua ediyor.<sup>13</sup>

### 2. İsim Koyma

Çocuklara eskiden büyükler isim verirken günümüzde ise daha çok anne babalar isim veriyor.<sup>14</sup>

Evvelden mutlaka erkek tarafının atalarının adları çocuğa veriliyormuş. "Şimdi karı ne istiyor. Onu ediyorlar. "Kişiyi kim sayıyor. Kişiyi sayan yoktur daha." şeklinde yaşlılar sitem ediyorlar.<sup>15</sup>

Eskiden babasının ve dedesinin adı veriliyormuş, ad yitmesin diye. Şimdilerde Yunan adı koymak moda olmuş. Çocuklara Yunan ismi vermenin sebeplerinden birisi de Yunanistan'a göçmeyi düşünmeleridir. Yani bir anlamda uyum sağlamış oluyorlar. Kızlarına Alina, Karsya, Alona diye Rus adlarını veren oğullarına Nodari, Otari, Tamazi şeklinde Gürcü adlarını veren aile torunlarına şimdi Yunan adı vermektedir.<sup>16</sup>

<sup>10</sup> Urumlar Üzerine Sosyo-Antropolojik Bir Araştırma. (Uluslararası Proje), Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje Kodu: 29/2004/01, Ankara, 2005.

<sup>11</sup> Alıntılarının sonunda vk olanlar Gazi Üniversitesi'nden Kemalettin Deniz, Bayram Baş, Yusuf Doğan ve Hakan Akca'dan oluşan bir araştırma ekibinin "Urumlar Projesi" çerçevesinde rayondan derlediği metinlerdir.

<sup>12</sup> Konuşmalar çoğunlukla Türkiye Türkçesi ile yazılmış bazı yerlerde de Urum ağzı ile aktarılmıştır.

<sup>13</sup> Odisey Satirov ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 11.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./2.k.

<sup>14</sup> Femistan Garibov ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./7.vk.

<sup>15</sup> Sona Gorelova ile Evrenli köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./12.vk.

<sup>16</sup> Sofya Çamurlıyeva ile Tsalka (Parmaksız)'da 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat/13.vk.

Bu da gösteriyor ki Urumlar siyasi etkiye göre isim koyuyorlar. Dillerindeki her şey Türkçe olan sadece bir kısmının ismi Yunanca olan Urumların bu durumunu yukarıda verilen örnek anlamamızı kolaylaştırıyor.

### 3. Lakap

Tsalka (Parmaksız) rayonundaki Urumlar arasında lakap çok yaygındır. Kişilerin öne çıkan özelliklerine göre bir sıfat yakıştırıyorlar. Sıfat zamanla lakaba dönüşüyor. Yürüyüşünde ve duruşundaki eğrilik nedeniyle Femistan Garibov'un lakabına "Pel" dendiğini öğrendik.<sup>17</sup>

Simon Çamurlıyev, kendi lakabının küçük, yaşlanmayan anlamında "Malalitga" olduğunu, kaynatasının lakabının "Topal Lazar" olduğunu, davul çalan bir komşularına "Kara İsa" dediklerini, Yakof Dayı dediği kişiye "Kokoş Uruşan" dendiğini (Uruşan Köroğlu'nun adıdır. Ruşen Ali şekliyle de bilinmektedir. Bu lakap konulurken Ruşen Ali'ye benzerliğine vurgu yapılmıştır.) Komşuları Okta'nın babasına Kor Timuş dendiğini, karısının fakir diye çağırmasından sonra Kole'ye lakap olarak "Fahir" (Fakir) dediklerini anlattı.<sup>18</sup>

### 4. Çocuğun İlk Dişi Çıkınca Yapılanlar

Çocuğun ilk dişi çıkınca "hedik döküyorlar." Buğdayı pişirip sandalyeye oturttukları çocuğun başından döküyorlar. Sonra çocuğun yanına şeker (kanfet), bıçak, para, tarak gibi nesnelere konuluyor. Çocuğun hangisine el atacağı bekleniyor. Bıçağa el atarsa çocuk güçlü olacak deniliyor. Kız çocukları tarağa uzanırsa "Kızan (Güzel) olacak." diyorlar. Sonra o hediyeler şekerlenip komşulara dağıtılıyor. Komşular hayırlı olsun, çocuk akıllı olsun şeklinde iyi dileklerde bulunuyorlar. Çocuğun ilk dişini gören çocuğa "kızıl" alıyor. Yani altın takıyor.<sup>19</sup>

Çocuğun çıkan dişi çöreğin (ekmeğin) içine konulup "İt dişinden berk, kuzu dişinden ufak." denilip itlere atıldığı söyleniyor.<sup>20</sup> Çocuğun dişi " Karga karga al bu it dişini de ver insan dişil!" denilerek de atılıyor.<sup>21</sup>

### 5. Öğrenim Seviyesi

Bölgede görüşme imkânı bulduğumuz kişiler arasında en az okula giden sekiz yıl gitmiş. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bunun dört yıl okuyan ve devam etmeyen birkaç kişiye rastlamak mümkün. Doksan yaşını aşkın birkaç kişi de yine okula ya hiç gitmemiş ya da iki üç yıl gitmiş. Bunun yanında öğrenim seviyesini bildiklerimiz arasında en az yarısı da sekiz yıllık bu eğitimden sonra enstitüye gitmiş. Gürcistan bağımsızlığını ilan edinceye kadar Urumların eğitim dili Rusçaymış. Rusçayı SSCB içindeki diğer milletlerden iyi öğrenince onların

<sup>17</sup> Yurik Garibov ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./7.vk..

<sup>18</sup> Sofya Çamurlıyeva ile Tsalka (Parmaksız)'da yapılan 25.10.2005 tarihinde mülakat./13.vk..

<sup>19</sup> Aleksandra Delibalta ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./4.vk.; Sonya Karibova ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./7.vk.

<sup>20</sup> Sara Poşnakova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./5.vk.

<sup>21</sup> Femistogul Garibov ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./7.vk.

açıldığı için tercih ettiklerini söylüyorlar. Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra ise eğitim dili Gürcüce olmuş.<sup>22</sup>

Rayonda çeşitli etnikler yaşamakta olup okulların dağılımı şöyledir: 17 tane Gürcü okulu, 13 Ermeni okulu, 3 Rus okulu ve 3 Azeri okulu. Tsalka (Parmaksız) Rus okulu hala bir saat Yunan dersi sunmaktadır.<sup>23</sup>

## 6. Akraba İle Evlenme

Kan bağı olanlarla kesinlikle evlenmiyorlar. Böyle bir şey olmaz diyorlar. Gençler öyle bir şey düşünseler de büyüklerin bu tür durumları engelleyeceği ifade ediliyor. Akrabadan kız alan çevrelerindeki diğer milletleri de kınıyorlar.<sup>24</sup>

Akrabadan kız almama geleneğinin de beslediği bir gelişme dikkatleri çekmektedir. “Etnikler arası evlilikler bu son on yıllar süresince ilan etmiştir ki etnik gruplar arasındaki sınır ortadan kalkmış gibi görünüyor ve onlar arasındaki dayanışmayı da beslemiştir.”<sup>25</sup> Bu durumda da yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır. Her etnik gruba mensup insanın farklı bir dili var o halde nasıl anlaşacaklar? Bu sorunun cevabını araştırmacılar şöyle açıklıyor:

“Misyonun konuştuğu bütün insanlar başka bir etnik guruptan birisiyle evliydi ve kendi aralarında birçok dili konuşuyorlardı. Türkçe Gürcüler arasında bile en yaygın olan dildi. Gürcistan'daki etnik azınlıklar onu bazen ortak anlaşma dili olarak kullanmaktadır.”<sup>26</sup>

## 7. Nişan

Nişan için giden erkek evi, yanında rakı türü içecek ve “kanfet” dedikleri şekerlerden götürürler. Oturup konuştuktan sonra damat adayını çağırıp kızla karşılıklı birbirlerini isteyip istemedikleri sorulur. Birbirlerine söz verirlerse artık iş olup bitmiştir. Yenilir, içilir, oynanır, para takılır ve nişan tamamlanmış olur.<sup>27</sup>

Nişan da söz alınınca yüzük takılıyor. Nişandan sonra düğün yapmak için iki ay ile iki yıl arasında bekleniyor.<sup>28</sup>

## 8. Düğün

Eskiden düğünler genellikle üç gün sürmektedir. Birinci gün sağdıç gelin evine bir koyun getirir. Yenilir, içilir eğlenilir. İkinci gün gelin hamam evine götürülür ve kendi ifadeleriyle “kız suya çekilir.” Hamam evinden sonra gelin geri evine götürülüyor. Sonra kendi ifadeleriyle “Ele ele vurup dualıyorlar.” Söyletiş oynatıyorlar. Düğün arabasıyla köyün içinde korna eşliğinde iki üç tur atıldıktan

<sup>22</sup> Benyamin Bayazof ile Cenis'te 10.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./1.k.

<sup>23</sup> Sidiki Kaba, Antoine Bernard, Aleksandra Koulaeva, Philippe Kaltayan, Report, International Fact-finding Mission, Ethnic Minorities in Georgia, April 2005 s.2 (www.fidh.org)

<sup>24</sup> Aleksandra Delibalta ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>25</sup> Sidiki Kaba, Antoine Bernard, Aleksandra Koulaeva, Philippe Kaltayan, Report, International Fact-finding Mission, Ethnic Minorities in Georgia, April 2005 s.2 (www.fidh.org)

<sup>26</sup> Sidiki Kaba, Antoine Bernard, Aleksandra Koulaeva, Philippe Kaltayan, Report, International Fact-finding Mission, Ethnic Minorities in Georgia, April 2005 s.2 (www.fidh.org)

<sup>27</sup> Sofya Çamurlıyeva ile Tsalka (Parmaksız)'da 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./13.vk.

<sup>28</sup> Sona Gorelova ile Evrenli köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./12.vk.

sonra gelin toy evine götürülüyor. Düğün evinde türküler çağırılıyor, oynanıyor. Türküleri müzikal topluluk söylüyor. Toy kurtulduktan sonra bar çekiyorlar.”<sup>29</sup>

Eskiden düğünlerde genellikle davul zurna çalınırken günümüzde garmon ve akordiyon çalınmaktadır. Oyunlar arasında, koçari, tek kayda, salavur bar en bilinenleridir.<sup>30</sup>

Eskiden davul zurna çalınıp, insanlar türkü söylerken artık çalıp söyleme işi orkestraya bırakılmış.<sup>31</sup>

Gelini evinden alırken gelinin annesine emzirdiğini helal etsin diye bir miktar pul (para) verilir. Miktarı kişiye bağlıdır. Sonra kapı kilitlenip para istenir. Sandık çıkarken üzerine oturularak para istenir. Eskiden düğünlerde at oynatılıyormuş. Yani at üzerinde marifet sergileniyor, yarışlar yapılmış. Günümüzde artık yapılmıyor. Gelin damat evine girerken eşiğe tabak ve süpürge koyulur. Süpürgeyi kaldırırsa temizliği seven gelindir. Tabakı kaldırması marifetiyle ilgili yorumlanır. Çeyiz evde gelinin atası tarafından sergilenir. Evlenen aileye kimin ne hediye verdiği söylenir.<sup>32</sup>

Evvelden düğünler iki, üç gün sürerken günümüzde bir gün sürüyor. Kaçarak evlenme bölgede var olup günümüzde daha da artmıştır. Düğünde oynanan oyunlar arasında “kop koçan bolur” ve “dali duli” en bilinenleridir.<sup>33</sup>

### 9. Çocuğu Olmayanların Yaptıkları Şeyler

Çocuğu olmayanlar "palut" dedikleri ülkemizde bazı yörelerde palut bazı yörelerde, pelit ya da meşe palamudu denilen ağaçlara “lenta” dedikleri bezi bağlayarak dilek dilemektedirler. Bahsi geçen ağaçlardan birini komşu köyde yaşayan bir Ermeni'nin kesmeye kalktığı ve ağaçtan kan aktığı söylenmektedir. O ağaçlardan birinin yanında Ayos Yoriyoş'un (Hıdır Nebi'nin) mezarının olduğu söyleniyor.<sup>34</sup>

Kurban alıp kurbanın başına “lenta” bağlıyorlar. Kurbanı üç defa kutsal ağaç etrafında dolandırıp getiriyorlar. “Lenta” yı çalıya bağlıyorlar. Bahara kadar lenta durursa onun çocuğunun olacağına inanılıyor.<sup>35</sup>

Yörede “kuratlar” denilen çocuğu olmayanlara şifa bulduklarına inanılan alaylı doktorlara gidiliyor. Kutsal saydıkları ağaçlara gidip bez bağlayıp dua ediyorlar. Kurban kesip dağıtıyorlar.<sup>36</sup>

<sup>29</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat/4.vk

<sup>30</sup> Sonya Karibova ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat/7.vk.

<sup>31</sup> Odisey Satirov ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 11.08.2006 tarihinde yapılan mülakat/2.k.

<sup>32</sup> Sona Gorelova ile Evrenli köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat/12.vk.

<sup>33</sup> Sofya Çamurlıyeva ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./13.vk.

<sup>34</sup> Giya Buludov ile Cinis'te 10.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./1.k.

<sup>35</sup> Sara Poşnakova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6. vk.;

Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>36</sup> Sona Gorelova ile Evrenli köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./12. vk.

## 10. Askere Gönderme

Askere gönderirken davul zurna çalınıyor. Öncesinde “Keyf çekiyorlar, sanki düğün yapılıyor. Komşular, akrabalar askere gidecek gence harçlık veriyorlar.”<sup>37</sup>

## 11. Ölüm Sonrası Gelenekler

Ölü öncelikle çimdiliyor. Hiç giymediği kıyafetleri üzerine giydiriliyor. Sonra tabuda konulan cenazenin yakınları oturup ağlıyorlar. Ağlama esnasını “Sözle deyip ağlıyoruz.” diye anlatıyorlar. Akrabaları uzak yerde olan cenazeler on güne kadar bekletiliyor. Bu esnada cenazenin kokmaması için “damarazi” dedikleri işlem gerçekleştiriliyor. Yani doktor tarafından ölünün içi temizlenip içine buz konuluyor. Ölü saat ikide gömülüyor. Okuması iyi olan birisi “yaşam öyküsünü” okuyor. Ne marifetleri varsa o yazıda yer alıyor. Gözü geride kalmasın diye her gelen üç defa mezara toprak atıyor.<sup>38</sup>

Cenazeden dönünce “opşiyer”de “canaşı” dedikleri yemek veriliyor. Ölü gömüldükten ertesi gün otuz, kırk yakını mezara gidiyor ve o gün de yakınlarına yemek veriliyor. Dokuzuncu günde ev halkı ve birkaç tanış yine mezara çıkıyor. Cenazedeki tüm halk çağrılarak kırkı yapılıyor. İsteyenler pazar günleri de mezara gidiyorlar. Canaşı ve kırkında yapılanlar aynen senesinde de yapılıyor. “Kızıl Yumurta” dedikleri bayramlarında Tüm Urumlar toplanıyorlar. O bayramda da mezarlıklar ziyaret edilip ölüler hatırasına yemek yediriliyor.<sup>39</sup>

## 12. İş Hayatı ve Meslekler

Bayanların da çalışma hayatında yer aldığı Parmaksız’da çalışılan meslekler şöyledir: Günümüzde en önemli geçim kaynağı olan hayvan besiciliği yapılmaktadır. Mal, koyun, domuz, tavuk, kaz gibi büyük ve küçükbaş hayvan beslenmektedir.<sup>40</sup>

Aygır Gölü dedikleri yerde eskiden çok sayıda at yetiştirilmiş. Günümüzde azalsa da hâlâ at besiciliği yapılıyor.<sup>41</sup>

Şehirde fabrika türü yerlerde çalışırken işlerini kaybederek özellikle son on yıl içerisinde Parmaksız’a göçenlerle de karşılaşmak mümkündür. Bunlar da yine tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.<sup>42</sup>

Yünden çorap dokuyorlar. Üzerine çeşitli şekiller ekliyorlar. Koyunyününü eğriyorlar, boyasını da kendileri yapıyorlar.

Dükkân, diğer adıyla magazin bir başka iş alanı olup kazancının iyi olduğu söylenmektedir.<sup>43</sup> Aşçılık ve terzilik de yaygın meslekler arasındadır.<sup>44</sup>

<sup>37</sup> Sofya Çamurlıyeva ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./13. vk.

<sup>38</sup> Sara Poşnakova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./5.vk.

<sup>39</sup> Sara Poşnakova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./5.vk.

<sup>40</sup> Aleksandra Delibalta ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./4. vk.

<sup>41</sup> Sonya Karibova ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./7. vk.

<sup>42</sup> Sara Poşnakova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./4.vk.

<sup>43</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./4.k.

<sup>44</sup> Sona Gorelova ile Evrenli köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./12.vk.



### 13. Âşık Şiiri

Rayonda halk şairliği Âşık Cevabi ile başlamış Ahıska ve Borçalı “el şairlerinden” etkilenererek günümüze kadar gelmiştir. Parmaksız Urumlarının en büyük halk şairi olan Âşık Cevabî (Aşih Cuâabi) olup onun çok bilinen bir şiiri şu şekildedir.

Şahan olem bu düynede gezeyim  
Varli bütün dertsiz adam tapılmaz  
Başarırsan konşiyınan get yola  
Kırma ürek ürek kırsan yapılmaz.

El kiridir gider bu dövlet varlıh  
Düynede mert igit görmesin darlıh.  
Neceki elinde vardır cayallıh  
Hep yahşılıh bela fırsant tapılmaz.

Aşih Cuğabi'nin bülbülü meti  
Sahın heç unutma ana ürmeti  
Parasız nökerdir ata hizmeti  
Ana südi göz ışığı tapılamaz.<sup>45</sup>

Lena( Telli) Bayramaşvili'nin ninesi tarafından köyleri Gonyakala'ya (Günnikala) koşulan annesi tarafından da sık sık okunan türkü şöyle:

Buna Kale derler çoh olur fendi  
Biraz kartol bölduh o da tükendi.  
Emekder kolhoznik emegi yandı  
Getdi yaşamamız bizlerin indi.

Semtlı kala derler bunun adına  
Çürük kartol gene düşer yadına  
Bahamaduh o tahılın tadına  
Getdi yaşamamız bizlerin indi.

Düşündi bir usda türkiyi koşdı  
Bir vahıt söyledi ağza düşdi  
Söz gelişi deyi kadaloy geçdi  
Saymazuh o iş olmadı oğul<sup>46</sup>

---

<sup>45</sup> Emanuel Pilavof ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 11.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./3.k.

## 14. Ortak Halk Şiiri

### 14. 1. Mani

Ay zamana zamana  
Ohi koydum kemene  
Eşşekler arpa yiyir  
At hasretidir samana

Aşığım ara sözi  
El sözi ara sözi  
Sözünü özün danış  
Öv yihar ara sözi

Aşşık yarıdan geçer  
Gece yarıdan geçer  
Nemertle dost olanın  
Ömri yarıdan geçer

Aşıkım bağda dere  
Zülfünü bağda dara  
Bülbülü gülden ötüri  
Bağda çekdiler dara.<sup>47</sup>

### 14. 2. Ninni

Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olan ninniler bu bölgede de aynı görevi yerine getiriyor.

“Nenni balam, nenni, nenni, nenni oy balam  
Yuhulara dalasan şirin oy balam  
Nenni balam, nenni yavrum, nenni oy balam  
Şirin yuhulardan uyanasan oy balam”<sup>48</sup>

### 14. 3. Fıkra

Nasrettin Hoca fıkraları bölgede en çok bilinen fıkralardır.

“Bir ölüyü götürüyorlardı. O da ölüünün peşine gidiyordu. Şindi yoldaşına soruyor. Diyor ki: “Ölüünün neresinden gideyim? Önden gideyim yoksa

---

<sup>46</sup> Lena (Telli) Bayramışvili ile Gunyakala köyünde 11.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./3.k.

<sup>47</sup> Gerakıl Bayazof ile Cınis köyünde 12.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./4.k.

<sup>48</sup> Aleksandra Delibalta ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./5. vk.

geriden?” Nasrettin Hoca da diyor ki “Nerden istiyorsan git ama içinde gitme.”<sup>49</sup>

#### **14. 4. Türkü**

“Toykimin toyidir Tello  
Toyuna gurban olem Tello  
Bu toy kimin toyidir Tello  
Toyuna gurban olem Tello...”<sup>50</sup>

#### **14. 5. Halk Hikâyeleri**

Yörede halk hikâyeleri son zamanlara kadar âşıklar tarafından saz eşliğinde anlatılmış. Hâlâ Köroğlu'nun on iki kolunu da bilenler var. Bu hikâyeler derleme metinlerimiz arasında yer almaktadır: Köroğlu, Yaralı Mahmut, Âşık Garip...

#### **14. 6. Atasözleri**

Tek elden ses çıkmaz.  
Ne dorgarsan aşına o çıkar kaşığına.  
Tembel dedi: Ver yiyem, ört yatam, gözle canım çıkmasın.<sup>51</sup>  
Tek taştan duvar olmaz.<sup>52</sup>  
Allahsız yarpah sallanmaz.<sup>53</sup>

#### **14. 7. Bilmece**

“Babam benim babamıdı ben babamın oğliyidim; Babamınan kardaşıdıh.”  
(Babam benim babamdı, ben babamın oğluydum; babam ile kardaşydık/kar taşydık)<sup>54</sup>

Mesel mesel  
Mendi keser  
Dil oynatır  
Damak keser. Nedir? (Makas)<sup>55</sup>

#### **14. 8. Kafiyeli Tekerleme**

İçmiyaydın aragınan çahırı  
Yıhmiyadın bizim kimin fahırı  
Dağışdan dağ yeridir

<sup>49</sup> Yura Paraskiyevof ile Ölenk köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./10. vk.

<sup>50</sup> Lemona Paraskiyevova ile Ölenk köyünde 25.10.2005 tarihinde yapılan mülakat/10. vk.

<sup>51</sup> Anna ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6. vk.

<sup>52</sup> Sara Poşnakova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>53</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>54</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>55</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

Gürcisudan bağ yeridir.<sup>56</sup>

### 15. Kurban - Aybandili Bayramı

Ağustos ayının on altısında Hıdır Nebi'nin (Ayos Yoriyos) ve bez bağlanan ağacın olduğu yerde "kurban kesiliyor." Kurban kesenler, kurban kesemeyenlerden en az yedi eve "pay" veriyorlar. Urumlar o gün çalışmıyorlar ibadet etmek için bayram yaptıkları yere gidiyorlar, mum yakıyorlar, söylüyorlar, yiyorlar, içiyorlar, çalışıyorlar, oynuyorlar. Yılda bir kere ağustos ayında yapılan bu bayrama tüm halk katılıyor.<sup>57</sup>

### 16. Hıdır Nebi Hakkında Anlatılanlar

Çok evvelden halkın tek su kaynağının üzerine bir ejderha oturur. Her gün bir kızı alıp halka su verir. Bir gün Hıdır Nebi atına binip ejderhanın yanına gelir. Kılıcıyla başını keser. Halk Hıdır Nebi'ye inanır. Bir taş üzerinde bu mücadelenin olduğu söylenmektedir.<sup>58</sup>

### 17. Üst Üsde Taş Koyup Dua Etme

Hıdır Nebi dedikleri yere gidince insanlar aileleri sayısınca taşları üst üste koyup dua etmektedirler. "Sen yahşi sahla bizim balalari. Bizi pis işlere yahin koyma. Yahşi bizi sahla yalvariyerih. Ham da pul koyiyerih orya kurban kesirih."<sup>59</sup>

### 18. Ateş Üstünden Atlayıp Dilek Tutma

Yaktıkları ateşe "tongar" diyorlar. Bir dilek tutarak bu ateşin özerinden atlıyorlar.<sup>60</sup>

### 19. Mum Yakıp Dua Etme

Deli Dağı denen yerde bulunan ziyaretin bulunduğu yerde bir taş olup taşın içinde su bulunmaktadır. Bu yere gidip mum yakıp dua ediliyor.<sup>61</sup>

### 20. Yağmur Yağmayınca

"Yağmur yağmaya giderih ölümün şeyini çihardeller ateller suyun içine yağmur yager. Yağmur yağer. Eger çoh yağir. O uje arer bulur suyun içinde şeyi gemigi. Tezeden götürer. Eşer yerine gömer de sora yağmur durir."<sup>62</sup>

### 21. Nazar

Göz değmesine boncuk alıyorlar. Boncuğu tuzun içine koyduktan sonra başlarında üç kere çeviriyorlar. Sonra her kim takacaksa yedi kere akşam sabah okuyup boynuna asıyor. Böylece göz değmesinin engellendiğine inanılıyor.<sup>63</sup>

<sup>56</sup> Gerakıl Bayazof ile Cinis'te 12.08.2006 tarihinde yapılan mülakat./4.k.

<sup>57</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>58</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>59</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>60</sup> İsmail Delibalta ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>61</sup> İsmail Delibalta ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>62</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6.vk.

<sup>63</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6. k.

## 22. Batıl İnançlar

Yoğururken hamur sıçrarsa misafir geleceğine inanılıyor. Tuz dökülürse doğuş olacağına, bardak yahut ayna kırılırsa evden birini öleceğine inanılıyor.<sup>64</sup>

Santa'da yüzük gibi olan taşın içinden geçenin oğlu olacağına inanılıyor.<sup>65</sup>

## 23. Yerleşim Birimi ve Arazi Adları

Tsalka SSCB döneminde rayon olmadan evvel adı Parmaksız olup yöre halkı Barmahsız diye telaffuz etmektedir. Aynı zamanda Urumların yaşadığı tüm köy adları Türkçedir. Günni Kala, Beştaş, Ölenk...

Arazi adlarının tümü Türkçedir: Kümbetyoli, Çikilitaş, Beşpugarlar, Sağırlar, Gozolar, Kuçiyoli, Döngel, Palutluh, Mihayilinçayırı<sup>66</sup>

### **Abstract**

*After the Soviet Union's separation it became clear that there were two different groups called as Greek and Urum which were thought as only one group called Greek lived mostly in Ukraine and Georgia.*

*After 1991 because of some difficulties the Urums whose native language is Turkish and who are Christians migrated to other countries mostly Greece and Russia.*

*In this paper general information about the Urums who are living in Tsalka (Parmaksız) region is given and also for the first time their customs, traditions and life styles are described in detail on the basis of the interviews with the Urums in this region.*

**Key Words:** *The Urums, Georgian Urums, Tsalka (Parmaksız) Urums, Urums' traditions and customs, Urums' life styles*

## KAYNAKLAR

- ALTINKAYNAK Erdoğan; *Ortodoks Türkler Urumlar*, ÜBL Yayıncılık, Ankara 2005
- ANZERLİOĞLU Yonca, "Karamanlılar, Gagavuzlar ve Urumlar Arasında Tarihi ve Sosyo-Kültürel Bağlar Var mıdır?" *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu*, 8–10 Mayıs 2002, Ankara 2004 s. 233.
- BEYDİLLİ Kemal, "1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi*, c. XIII, sy: 17'den Ayrı Basım. Ankara 1988, s.370–407.
- Genel Türkçe Sözlük*, TDK, 10. Basım, Ankara, 2006.
- GÖKÇORA İsmail Haluk, *Bilim Dili Olarak Türkçe*, <http://www.universite-toplum.org/pdf/pdf.php?id=188>

<sup>64</sup> Alvina Kisinova ile Tsalka (Parmaksız) merkezinde 23.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./6. k.

<sup>65</sup> Alik Tanasov ile Beştaş köyünde 24.10.2005 tarihinde yapılan mülakat./8. vk.

<sup>66</sup> Benyamin Bayazof ile Cinis'te 10.08.2006 tarihinde yapılan mülakat. / 1. k.

Ünal Kalaycı

KABA Sidiki, Antoine Bernard, Aleksandra Koulaeva, Philippe Kaltayan, Report, *International Fact-finding Mission, Ethnic Minorities in Georgia*, April 2005 s.2 (www.fidh.org)

KALAYCI Ünal, “Gürcistan’ın Zalka Bölgesi Notları, *Bizim Abıska Dergisi*, S 6,Ekim 2006

KALAYCI Ünal, *Tsalka (Parmaksız) Uruları Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri

ÖZKAN Mustafa, *Türkçenin Ses ve Yazım Özellikleri*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2001 s.146-147.

*Urular Üzerine Sosyo-Antropolojik Bir Araştırma. (Uluslararası Proje)*, Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi, Proje Kodu: 29/2004/01, Ankara, 2005.

[http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables\\_en.htm](http://www.statistics.ge/Main/census/tables/tables_en.htm)